

Н. М. Тома, канд. філол. наук, старший препод.
Національний університет «Кієво-Могилянська академія», Київ

ОСОБЕННОСТИ ПРОЯВЛЕНИЯ СИНОНИМИИ В ПРОИЗВЕДЕНИЯХ ПЕТРА МОГИЛЫ

В статье рассмотрены стилистические особенности функционирования абстрактной лексики в творчестве Петра Могила на примере лексических синонимов. Проанализированы различные группы синонимов по содержанию, структуре и специфике использования.

Ключевые слова: абстрактная лексика, Петро Могила, полные синонимы, неполные синонимы, семантические синонимы, стилистические синонимы, семантико-стилистика синонимы, синонимическая амплификация.

N. Toma., Candidate of philological sciences, senior teacher
National University of Kyiv-Mohyla Academy, Kyiv

PECULIARITIES OF SYNONYMY MANIFESTATION IN PETRO MOHYLA'S WORKS

In the article stylistic peculiarities of abstract vocabulary functioning in the works of Petro Mohyla at the example of lexical synonyms are viewed. Various groups according to content, structure and specificity of usage are analyzed.

Key words: abstract vocabulary, Petro Mohyla, complete synonyms, incomplete synonyms, semantical synonyms, stylistic synonyms, semantical and stylistic synonyms, synonymic amplification.

УДК 81'342.8:811.111

М. Карп, викладач

Львівський національний аграрний університет, Дубляни

КОГЕЗИЯ ТА КОГЕРЕНТНІСТЬ ЯК СУКУПНІСТЬ ТЕКСТОВОГО ЗВ'ЯЗКУ У БРИТАНСЬКИХ ХУДОЖНІХ МУЛЬТИМОДАЛЬНИХ ТВОРАХ

У статті розглянуто когезію (сукупність видів внутрішньотекстового зв'язку) як особливий вид граматичного або лексичного зв'язку, що забезпечує логічну послідовність та когерентність (сукупність видів зовнішньотекстового зв'язку) як цілісність тексту, яка полягає в логіко-семантичній, граматичній та стилістичній взаємозалежності складових елементів його структури; визначено теоретико-практичну проблематику категорій когезії та когерентності британських художніх мультимодальних текстів.

Ключові слова: когезія (зв'язність), когерентність (цілісність), внутрішньотекстовий зв'язок, зовнішньотекстовий зв'язок, британські художні мультимодальні тексти.

© М. Карп, 2014

Постановка й обґрунтування актуальності проблеми. Художній текст є упорядкованою системою, в якій все взаємопов'язано і взаємообумовлено. Когезія та когерентність є основними ознаками сучасного художнього тексту. Когезія є типовою, але не обов'язковою, ознакою зв'язного тексту і утворюється за допомогою низки структурних і лексико-семантичних засобів, які можуть вживатися в найрізноманітніших комбінаціях. З одного боку, розрізняють структурні, змістовні та комунікативні аспекти когерентності, які виявляються через різні засоби зв'язку. З іншого – вважають, що когерентність мультимодального тексту – це категорія змісту, яка спирається на синтаксис і смислову зв'язність.

Аналіз наукових досліджень, на які спирається автор. Визначальне місце когезії та когерентності у системі текстових категорій зумовило посилений інтерес до неї вітчизняних і зарубіжних мовознавців серед яких В. Гутвінські, В. Дресслер, С.Н. Захарченко, М. Мастерман, Є.А. Нушикян, А. Ревякін, Т. Сандерс, М.А.К. Халлідей, Р. Хассан та відповідно розширило термінологічні й змістові параметри самих понять когезії та когерентності.

Виокремлення аспектів проблеми, які ще недостатньо вивчені. Аналіз мультимодального тексту можливо охарактеризувати за допомогою двох основних підходів: дослідження загальних принципів теорії на основі вербальної та невербальної складових сучасного художнього тексту та дослідження саме тексту, плавно переходячи від аналізу до узагальнення. Оскільки когезія, тобто структурна зв'язність елементів тексту, є експліцитною і піддається певному вимірюванню, аналіз особливостей лексико-граматичних засобів когезії в межах британського художнього мультимодального тексту уможливує дослідження характеристики авторського стилю письменника, особливостей жанру та дискурсів різного типу. У свою чергу когерентність відноситься до сфери денотатів, тобто елементів досвіду, зведених волею художника в єдину картину життя, що і привертає увагу багатьох лінгвістів.

Формування мети та завдань статті. Метою цієї статті є теоретико-практична проблематика категорій когезії та когерентності сучасних британських художніх текстів відповідно до ієрархії мовних рівнів художнього тексту в контексті його витлумаченні як холистичного цілого. Завданням цього дослідження є аналіз когезії (як сукупності видів внутрішньотекстового зв'язку) та когерентності (як сукупності видів зовнішньотекстового зв'язку) у британських художніх мультимодальних творах.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих результатів. Когезія є особливим видом граматичного або лексичного зв'язку. Вона забезпечує логічну темпоральну або просторову послідовність, взаємозалежність повідомлень, фактів та дій.

Засоби когезії науковці класифікують за різними ознаками. Загалом, можна виділити лексико-граматичні та стилістичні вербальні засоби когезії, але не слід забувати про гетерогенну складову мультимодального художнього тексту. М.А.К. Халлідей і Р. Хассан виділяють п'ять засобів когезії, які з'єднують слова та речення у художньому тексті:

1) Референція (reference) є найпоширенішим видом граматичної когезії в художньому тексті. Вона є семантичним відношенням між мовними одиницями, тоді коли семантична інтерпретація однієї з них здійснюється шляхом співвіднесення з референтним значенням іншої. Послідовне відтворення подій відбувається шляхом анафоричної та катафоричної текстуальної референції. Зв'язок між взаємозамінними словами може бути анафоричним, тобто вказувати на спільний референт дійсності з попереднього контексту,

або катафоричним, якщо референт знаходиться в подальшому контексті. Обидва способи референції в межах речення забезпечують внутрішньореченнєвий синтаксичний зв'язок [2 : 305]. Беручи до уваги семіотико-синергетичну інтерпретацію мультимодального художнього тексту можна зробити висновок, що референція як різновид граматичної когезії впливає на послідовність сучасного тексту.

2) Субституція (substitution) передбачає заміну цілої групи слів або речень, за умови, що той елемент, який заміщує належить до іншої частини мови. В англійській мові це такі слова як *one / ones, do, so, nor / neither*. Дієслівні групи зазвичай замінюються модальними та допоміжними дієсловами [2 : 90]. Припускаємо, що у мультимодальному художньому тексті субституція може підсилюватися гетерогенними складовими (візуальними, графічними, колажованими), які також є взаємозамінними.

3) Еліпсис (ellipsis) – це пропуск деяких структурних елементів, які мають домислюватися за контекстом. В англійській мові еліпсис можливий завдяки таким словам й виразам як *any, the first, both, all, each, either, Shall I?* У сучасному художньому тексті еліпсис або пропущена вербальна складова домислюється завдяки гетерогенній складовій. Наприклад, малюнок чи фотографія можуть повноцінно “озвучити” пропущений структурний елемент.

До граматичної текстової когезії відносять субституцію та еліпсис. Ґрунтовно проаналізовані М.А.К. Халлідеем і Р. Хассан в англійській мові, вони співвідносяться як загальне / часткове: заміна одного елемента тексту іншим є власне субституцією, а еліпсис – це особливий різновид нульової субституції [2 : 142].

Еліпсис розуміють як пропуск структурно значущого компонента [3 :489]; при цьому еліпсований компонент не має формального вираження в пре- чи постпозиційному контексті. Це визначає центральну позицію референції в межах граматичної когезії цілісного тексту, а еліпсис є одним із способів організації цілісного тексту.

На межі граматичного й лексичного різновидів когезії перебуває елімінація, яка є усуненням відомого чи невідомого з граматичною або стилістичною метою, внаслідок чого створюється функціонально відмінна синтаксична одиниця, маркована внутрішньотекстовою висхідною або низхідною валентністю [3: 488].

Елімінація як спосіб організації художнього тексту виявляє себе в тому, що відсутній у базовому реченні компонент проявляє себе на формально-граматичному рівні постпозиційного. Елімінація в межах надфразної єдності найактивніше реалізується при наявності дієслівних форм. У подібних конструкціях водночас виявляється тенденція до розгортання лінійної структури речення шляхом членування єдиного семантико-синтаксичного цілого, а отже йдеться про синкретизм сучасних мовних явищ, що виявляє себе в суміщенні елімінації й парцеляції.

4) Сполучуваність (conjunction) означає з'єднання елементів художнього тексту за допомогою сполучників (*and, but, although, or*), коннекторів (*on the other hand, for this reason*) та навіть цілих речень (*I mean (that)..., It follows that...*) [2 : 231]. Визначальною ознакою мультимодального художнього тексту є поєднання різноманітних гетерогенних складових в одну сюжетну лінію, яка може бути красномовнішою за вербальну складову.

5) Лексична когезія (lexical cohesion) полягає у повторі слова чи словосполучення або вживанні лексичної одиниці, які входять до спільної тематичної групи (синоніми, антоніми, гіпоніми та гіпероніми тощо).

Поруч з референцією й елімінацією активно виявляє себе лексична когезія в художньому тексті. Створюючи текст лексико-семантичними засобами мови, лексична когезія є вершиною у видовій ієрархії когезії. Засоби організації зв'язку, що є репрезентантами лексичної когезії, представлені лексичними повторами, експресивно-видільна функція яких реалізується у межах речення і мікротексту. Винесення повтору за межі базової конструкції служить засобом смислової актуалізації, експресивізує художній текст і визначає спосіб організації надфразної єдності шляхом семантико-синтаксичного членування цілісного висловлення на фрагменти [2 : 261]. У свою чергу у сучасному художньому тексті гетерогенна складова може трактуватися як своєрідний ребус, що при повторенні набудуватиме нових значень.

Лексичний повтор – це сукупність семантичних ознак, що містить різнорівневі мовні одиниці. За характером лінгвістичного вираження повторів правомірний їхній поділ на тотожні, нетотожні та повтори із синтаксичним поширенням.

У тотожному повторі кількаразово уживаний компонент володіє кореневою морфемою, самостійним чи службовим словом, словосполученням або реченням як формальними засобами вираження. Структурно й семантично різноманітнішими в художньому тексті є нетотожні повтори, які функціонують як ряди синонімічних слів, антонімічні пари, родо-видові чи тематичні групи тощо. Тематичне угруповання слів найчастіше забезпечує смислову зв'язність контексту.

Уникнути фрагментарності, зберегти когезію та когерентність художнього тексту вдається за допомогою лексичного повтору із синтаксичним поширенням, який знаходиться за межами тотожного та нетотожного повторів з ряду причин: посилену експресивність, підвищену змістову актуалізацію, прирощення додаткових смислів, іноді вагоміших за сам повтор тощо.

Граматицими засобами забезпечення когерентності художнього тексту визнають такі синтаксичні конструкції як: еліipsis, парцеляцію, паралельні синтаксичні конструкції, лексичний повтор [5 : 201]. Когерентність художнього тексту забезпечується також іншими синтаксичними структурами, такими як сегментовані конструкції та єдності “питання-відповідь” [2 : 206]. Синтаксичні засоби когезії функціонують разом з фонетичними, лексичними, граматичними та мультимодальними засобами у забезпеченні когерентності повідомлення.

Синтаксична організація художнього тексту сприяє зв'язності тексту. Еліптичні і номінативні речення здатні забезпечувати когерентність текстового повідомлення, об'єднуючи елементи різних семіотичних систем – вербальної і візуальної, що є виявом сучасного англомовного художнього дискурсу, бо полегшує адресатові сприйняття, пов'язуючи зображення з текстом.

В лінгвістиці когерентністю називається цілісність тексту, яка полягає в логіко-семантичній, граматичній та стилістичній співвіднесеності і взаємозалежності складових елементів його структури [6: 386].

Художній мультимодальний текст як семантико-смислова цілісність володіє макро- та мікроструктурами. Макроструктура художнього тексту представлена у вигляді ієрархії смислових блоків – предикацій, в якості яких виступають мовні засоби, якими передана основна ідея та загальний зміст повідомлення. Макроструктура художнього тексту за своєю ієрархічною організації аналогічна організації семантичної

мережі. Мікроструктура художнього тексту представлена у вигляді опорних смислових вузлів тексту.

Семіотичний підхід до опису процесу мовного спілкування вимагає врахування змістовних та експресивних характеристик мовної свідомості. Єдність мовних та позамовних чинників служить загальної меті забезпечення предметно-логічної єдності художнього мультимодального тексту.

Смислова цілісність художнього тексту заключається в єдності його теми. Комунікативна цілісність проявляється в тому, що кожне наступне речення спирається на попереднє у комунікативному плані та утворює тематичний ланцюжок. Третім виявом цілісності художнього тексту являються багаточисленні зовнішні сигнали зв'язку між реченнями, які вказують на те, що міжфразова єдність також являється структурним цілим [7: 157]. Виявом когерентності мультимодального художнього тексту є передусім наявність зв'язку між візуальною, графічною та колажованою гетерогенною складовою.

Категорія інтегративності (змістова цілісність) спонукає художній мультимодальний текст функціонувати як єдине ціле. Образна когерентність досягається взаємодією таких основних факторів: наявністю комунікативної інтенції автора; тематичною єдністю художнього твору; зв'язуючою роллю різних типів виписування у художньому творі; об'єднуючою функцією виразних і стилістичних засобів, композиційно-жанровою єдністю та сукупністю мультимодальних засобів. Комунікативна інтенція автора виражається як відповідність художнього мультимодального тексту цілям, умовам комунікації і особливостям адресата й реалізується в таких характеристиках тексту як його модальність і прагматична установка. У плані тематичної єдності художній текст об'єднується загальною концепцією або загальною темою викладу. Тема – це загальний зміст, який є розширенням цієї теми за логіко-семантичними правилами. Зв'язуюча функція образу автора полягає в тому, що всі окремі частини художнього тексту виявляються пронизаними єдиним світоглядом і світосприйняттям, що проявляється у відношенні автора до героїв, характеру конфлікту та проблематики [9: 97].

Поняття когерентності відноситься до зовнішньої організації художнього мультимодального тексту, що визначає змістовну і формальну цілісність тексту, іменовану німецькими вченими “текстуальністю”, яка визначається трьома ознаками: рекурентністю семантичних ознак, інформативністю, наявністю тематичного ядра або основної інформації. Когерентність сучасного художнього тексту втілюється в різноманітних зовнішніх засобах граматичного, лексичного, просодичного та невербального характеру.

Когерентність забезпечує смисловий зв'язок між частинами художнього тексту (надфразовими єдностями), необхідний для виявлення загальної теми і мікротем тексту, готує адресата для отримання нової інформації та зміцнення “текстової пам'яті”, нагадуючи йому про сказане не лише вербально, а й візуально.

Когерентні засоби надзвичайно різноманітні: від імпліцитних до асоціативних, що відносяться до лексико-граматичних, коли цілі класи слів з дійсничною функцією залучаються для організації художнього тексту.

Кореферентні вираження формують тематичне ядро художнього тексту за допомогою лексичних засобів – повнозначних лексем, з яких складається смисловий каркас тексту. Маючи референційну співвіднесеність, кореферентні вираження утворюють ланцюжки різного ступеня протяжності та складності. Головну роль у них відіграють повно-

значні слова, які представляють смислову лінію – мікротему. Переплетення ланцюжків становить ізотопії художнього тексту та формує його головну тему – макротему.

Когерентність визначають на основі змістовно-логічної ознаки. Тема художнього тексту розглядається як змістовна категорія та понятійне ядро, що передає зміст тексту в стилістично і абстрактному вигляді, у формі смислового комплексу, вираженого словесними або логіко-семантичними засобами і що складається з предикатів і головних дійових осіб. Тема також розглядається як абстракція загального змісту художнього тексту або як одна з мікроєдиниць в процесі пошуку текстового ядра; як несучий вже відому інформацію сегмент пропозиції або як вихідний пункт повідомлення відносно до “новизни” повідомленої семантичної інформації. Організацію художнього тексту вивчають з точки зору використовуваних моделей тематичної прогресії.

Можливе розрізнення тематичної організації художнього тексту: тему трактують як вихідний пункт повідомлення (синтаксичне поняття, що входить в область вивчення “надфразового синтаксису”); тему тексту або його фрагмент пояснюють як єдине судження про один об’єкт опису (логіко-семантичне поняття, що належить концептуальному апарату семантики цілого тексту); тему інтерпретують як тематичну лінію та послідовність змістовних компонентів тексту, об’єднаних певними видами семантично-го зв’язку.

Тема представляє собою операційне поняття, яке виступає на перший план при зверненні до дослідження взаємодії між тематичною цілісністю і семантичною зв’язністю. У цьому сенсі кореферентні вираження у дискурсі набувають статусу його тематичних складових, що формують його мікро- і макроструктуру.

Розуміння художнього тексту концентрується навколо об’єднуючого елемента, яким є тема. У процесі сприйняття художнього тексту відбувається постійне “комунікативне зважування”, тобто визначення того, який компонент тексту є комунікативним центром. При дослідженні кореферентності в когнітивному аспекті, тема дискурсу розглядається як лінгвістична та психологічна єдність.

Тема є основною або головною думкою, яка виступає як конструююча основа художнього мультимодального тексту та елемент, що визначає структуру тексту. В її основі лежить відрізок дійсності – предмет, який за допомогою суб’єктивної пізнавальної діяльності утворює думку і тим самим стає змістом свідомості групи індивідуумів або цілої соціальної спільноти.

Поняття “теми” переходить з лінгвістичної в когнітивну категорію. Тема входить як структурний елемент в когнітивні структури пам’яті, виробляючи певний стереотип поведінки. Одним з видів селективності пам’яті є відбір за тематичними гніздами. Маючи в своїй основі відрізок дійсності, тема “задає” ситуацію, відшуковуючи в довготривалій пам’яті кадр, що містить певний набір ознак. При ідентифікації теми спрацьовують когнітивні механізми нашої пам’яті та активуються механізми прогнозування. Будучи смисловою єдністю, тема програмує пошук потенційних зв’язків між фактами.

У лінгвістичному плані засобом відображення в дискурсі відрізка дійсності виступають повнозначні лексеми та гетерогенні складові, які формують смисловий каркас мультимодального художнього тексту. Кореферентні вираження, які називаються фактами, мають безпосередні денотативні референції і відображають переданий відрізок дійсності у художньому тексті. Кореферентні вираження, називаючи й описуючи один і той же

референт, утворюють тематичні ланцюжки різного ступеня протяжності і складності, забезпечуючи зв'язність цілого тексту.

Висновки, рекомендації, перспективи подальших досліджень. Проаналізувавши когезію, робимо висновок, що в художньому тексті внутрішні засоби зв'язку репрезентують граматичну когезію, лексичну когезію та елімінацію, що перебуває на межі між ними.

Досліджуючи когерентність, припускаємо, що логіко-граматичні структури художнього тексту являють собою моделі відносин, що відображають зв'язок з об'єктивною дійсністю в мисленні. Кореферентні вираження, що входять в такі структури визначають об'єкт дійсності. Саме тема представляє собою лінгвістичну та психологічну єдність.

Перспективи дослідження полягають у з'ясуванні місця когезії та когерентності з-поміж інших текстових категорій і визначенні площин перетину засобів реалізації цих категорій у художньому мультимодальному тексті. Простежуючи деякі закономірності формування змістовно-сислової структури дискурсу, доведено необхідність обліку психолінгвістичного механізму в розумінні дискурсу.

Беручи до уваги семіотико-синергетичну інтерпретацію мультимодальних засобів когезії та когерентності у сучасних художніх текстах, ставимо перед собою завдання з'ясувати як взаємодіє вербальна та гетерогенна складові, показати наскільки важливим чи недоречним являється цей зв'язок та визначити домінуючу складову серед них.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Halliday M. A. K. An Introduction to Functional Grammar / M. A. K. Halliday. – London : Edward Arnold, 1985. – 387 p.
2. Halliday M.A.K., Hasan R. Cohesion in English / M.A.K. Halliday, R. Hasan. – Longman Group Ltd., London, 1979. –374 p.
3. Загнітко А.П. Теоретична граматика української мови: Синтаксис: Монографія. – Донецьк: ДонНУ, 2001. – С.489 – 662 с.
4. Masterman M. Language, cohesion and form / M. Masterman. – Cambridge University Press, 2005. – 312 p.
5. Sanders T. Cohesion and Coherence: Linguistic Approaches [Електронний ресурс] T.Sanders, M.Pander. Режим доступу: [http://www.let.uu.nl/~Ted.Sanders/personal/uploads/pdf/Sanders%20Pander%20Maat%20\(2006\).pdf](http://www.let.uu.nl/~Ted.Sanders/personal/uploads/pdf/Sanders%20Pander%20Maat%20(2006).pdf); 1: 201
6. Захаренко Е.Н., Комарова Л.Н., Нечаева І.В.. Новий словник іншомовних слів. М., 2008. – С. 386.
7. Нушикян Э.А. Типология интонации эмоциональной речи. – Киев: Вища школа, С. 1986. – С. 157.
8. Gutwinski W. Cohesion in literary texts / W. Gutwinski. – Mouton and Co. N.V. Publishers, the Hague, 1976. – 182 p.
9. Ревякин А. Проблемы преподавания литературы. – М.: Просвещение, 1972. – С. 97 – 430 с.

Стаття надійшла до редакції 16.09.14

Карп М.А., преподаватель

Львовский национальный аграрный университет, Дубляны

КОГЕЗИЯ И КОГЕРЕНТНОСТЬ КАК СОВОКУПНОСТЬ ТЕКСТОВОЙ СВЯЗИ В БРИТАНСКИХ ХУДОЖЕСТВЕННЫХ МУЛЬТИМОДАЛЬНЫХ ПРОИЗВЕДЕНИЯХ

В статье рассмотрено когезию (совокупность видов внутритекстовой связи) как особый вид грамматической или лексической связи, что обеспечивает логическую последовательность и когерентность (совокупность видов внешней текстовой связи) как целостность текста, которая заключается в логико-семантической, грамматической и стилистической взаимозависимости составляющих элементов его структуры; обозначено теоретико-практическую проблематику категорий когезии и когерентности британских художественных мультимодальных текстов.

Ключевые слова: когезия (связность), когерентность (целостность), внутритекстовая связь, внешняя текстовая связь, британские художественные мультимодальные тексты.

M.A. Karp, teacher

Lviv National Agrarian University, Dubliany

COHESION AND COHERENCE AS A SET OF TEXT CONNECTION IN BRITISH MULTIMODAL FICTION

The article describes cohesion (a set of inner ways of text connection) as a special kind of grammatical or lexical connection that provides a logical sequence and coherence (a set of outer ways of text connection) as completeness of a text, which is logical and semantic, grammatical and stylistic interdependence of components of its structure; theoretical and practical issues of cohesion and coherence of British multimodal fiction are determined.

Keywords: cohesion (connectedness), coherence (completeness), inner text connection, outer text connection, British multimodal fiction.

УДК 811.161.2'1'24:801.73](045)

І. Каціон, аспірант

Київський національний лінгвістичний університет, Київ

ЗМІСТ ПОНЯТТЯ “КОНЦЕПТ” У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ЛІНГВОКОГНІТИВНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

У статті охарактеризовано погляди мовознавців на тлумачення терміна “концепт”, визначено спільні риси таких тлумачень, встановлено критерії, за якими тлумачиться зміст поняття “концепт” у контексті сучасних лінгвокогнітивних досліджень: ступінь вербалізації, ступінь соціалізації і ступінь націоналізації.

Ключові слова: концептологія, концепт, критерії об'єктивності концепту.

© І. Каціон, 2014